

S O K F É L E .

63. Szám. Béts. Augustus 6-dikán. (11) 1833

Emlékeztető Jegyzetek.

A u g u s t u s .

3 Aug. — 1492. Columb három kis hajóval 's 90 emberrel elindul Palosból.

4 Aug. — 1791. Szisztowi béke. — 1809. A' Frantziák Bétsben 72,400 mérő zabot 's 10,000 akó bort kérnek.

5 Aug. — 1716. Eugen megveri Pétervárnál a' Törököket, kik 30,000 embert vesztenek, 1000 szekeret, 50,000 sátort, 2000 tevét, 20,000 magyar ökröket 's bivalokat, 149 álgút, 159 zászlót etc. — 1774. Haddik Erdélyi hadikormányozóvá lesz.

6 Aug. — 1566. Ma érkezék meg Soliman Szigethez. Sátora egy dombon álla közel a' szőlőkhez. Onnan nézte az alatta elterült sokaságot, kevélyen. Midön béestveledék egyszerre süttetének el minden nagyobb 's kisebb álgúit, a' véghetetlen sokaság orditá Alláhját. A' vár maroknyi népe, harmadfélezeren, háromszor kiáltá a' Állás nevét. — 1606. Bétsi béke. Botskay háborgásai eltsendesítettnek. — 1623. Tilly Stadló mellett tönkre veri a' Braunschweigi Hertzet. — 1832. A' Német Szövetség Végzése. Nézd: Bilder und Zustände aus Berlin 1833.

Angliának geographiai és statistikai rövid ismertetése.

(Folytatás.)

Nagy Britanniának tsaknem elronthatatlan jólléte, a' szüntelen szaporodó fábrókák által hihetetlen nevedik. Minden hasznos próbatélelt segéd karral fog fel a' gazdag, melyet az Uralkodás szabadságokkal boldogít. Igy álla fel például Londonban nem régen egy gázzal világosító intézet, mellyet tsupa privát emberek kezdtek el, mi által a' város útszáin (melyeknek öszvevett hossza 48 német mértföldet tesz) 39,504 lámpák terjesztnek köz világosságot. A' gépelyek 's

Toldalék a' M. Kurírhoz.

63 (11)

különösen a' gőzgépelek a' nyereséget még feljebb emelik. Így gépelek által építtetnek a' bányák, dolgoztatnak az értzek, vettetnek szét a' sziklák, 's sülyesztetnek alá a' hídkarók, és tsupán egy gyermek keze képes oly kerékmivet mozgásba hozni, melyhez különben 500 ló ereje kívántatnék. Ezen gőzgépelek feltalálása által Nagy Britannia hajókázási bátorsága és sebessége felette sokat nyert. Északi Amérikába már gőzhajókon útnak, 's Marseille, Málta, Alexandria, Cairo, Suecz, Macao, Sacotra, és Bombay (1,067 német m.) téreire 26 nap alatt érhetni el. A' legnagyobb gőzhajó (mely a' baklábról 1826 ban eresztett vizre) „IV György“ 14,000 mázsa terhet bír. 1827-dik esziben volt Angliában 15,000 gőz gépele, mellyek közzül a' Cornvallisai, 600 ló, vagy 3,000 ember erejével dolgozik. Ezen gőz gépelek ereje öszveséggel 375,000 lovat, vagy 1 mill. 875,000 embert kívánna. Ily nagy mennyiségű lovak tápláltatására 750,000 hód föld kívántatnék, melynek Nagy Britannia nem igen bőviben van. Ehez járúl még, hogy a' ló egy napon át tsak nyoltz, az ember pedig tsupán tiz órát dolgozhatik, midön a' gépelek teljes 24 órát munkálkodnak. 1827-b. a' gőz által mozgásba hozott szövő székek száma Nagy Britanniában mintegy 58,000-re ment. Ezek, ha tsak 33 rőföt veszünk is fel napjában, egy esztendön át 464 mill. 300,000 rőföt adhatnak. De a' sok hajókázható kanálisok is határtalan befolyással bírnak a' fábrikák létére, az azokra nézve elkerülhetetlen szükségek óltsó által szállítása által. Angliának nevezetesen (ide nem számlálván azokat, mellyek öt fertály órányi hoszszaságúak) van 97, Scotlandnak 5, 's Irlandiának 1 hajókázható kanálisa. Ezen kanálisok hoszszasága öszveséggel Angliában 596, Scotlandban 33, Irlandban 15 német mértföldet tesz. A' múlt szá-

szad 56-dik éve előtt, ezekből tsak egy rőf hosszszat sem leheté látni, 's az első kanális építésére, 1756-dik esztendőben először aldozá fel *Bridgewater* Hertzeg nem tsekély esztendei jövedelmét, melyből a' tiszta hazafútságától vezéreltetett, tsupán 3,600 stot tartá fel magának elkerülhetetlen szükségének elhárítására; elvégződött ez 1759-ben, 's nevéről neveztetett el. — Angliának mesterséges útai, egyenes lineában véve, 26:670, vasútai pedig 69 's néhány német mértföldet tesznek. — Épen ily tökéletes Angliában a' posták állapota is. A' levelek rendes és sebes széllyelküldözésére 170 postakotsik és 4,500 lovak kívántatnak, 's 3,000 személyt foglalatoskodtat. Londonban magában (vasárnapot kivéve) napjában 21 négy lovas postakotsik fordulnak meg mintegy 40,000 levéllel, 's 20,000 újsággal. A' száraz hadi erő állott 1829-ben 90,519 emberből, ide nem számlálván 79,707 tiszteket. A' Parlamentom az erre kívántató szükséges költségekre 28 mill. 896,246 fkat rendelt. A' tengeri hadi-erő, a' világon legnagyobb, melyet soha más feljül haladni nem fog, mivel a' brittus birtokok mindenfelől tengerrel lévén körülvéve, lakosinak nagyobb része partmelletti hajókázásból 's halászatból él, 's ennélfogva a' tengeri élet veszedelmével 's fáradságával ismeretes. 1829-dik esztiben állott 1 Flotta-Admirálból, 48 Admirálból, 65 Vice Admirálból, 68 Contra Admirálból, 25 nyug pénzes Admirálból, 847 Kapitányból, 17 nyug-pénzes Kapitányból, 996 Commodorokból, 100 nyug-pénzes Comm., 8,629 Hadnagyokból, 540 Mastrekből, 358 Orvosokból, 668 fizető Tisztekből, 54 Lineahajóból 80—120 agyúkkal, és 77 l. h. 74—78 agyúkkal, 37 hajóból 40—60 agyúkkal, 112 h. 42—48 agyúkkal, 49 Corvettekből 44—48 agyúkkal, 123 C. 10—22 agyúkkal; ezeken kívül a' Nelson nevű hajó 130 agyús, 's a'

legnagyobb angol hajó, „Printz Regent“ 244 lábnyi hosszúságú, 53 lábnyi szélességű, 's 54 lábnyi magasságú 132 ágyúval; elbir 2,620 tonna terhet, építése 7 esztendőbe telt, 's 2 mill. 100,000 fba került. Ezen tengeri erőre 55 mill. 500,000 ft költség kivántatott. A' hajókon üszveséggel vannak 24,387 ágyúk, és 30,000 hajós legények. (A' tenger fokiak nem számláltatnak a' tengeri erőhöz.) Az Angol tengeri erő ágyúit általában 40,000 darabra betsúlik. (*De Pradt* az angol hadi hajók számát 1000-re, a' hajós legényekét 130,000-re teszi.) A' fegyver gyűjtemény állott (1818-k esztben) 818,000 puskából, 14,000 karabélyból és 36,000 muskétából. A' készen levő puskafor betse 27 mill. 720,000 ft. Britannianak nagy hatalma leginkább abban az elfogadott 's erős alapon álló Systemában áll: hogy a' tiszteket tsupán szolgálat-korok szerint mozdítják elő, 's az szoros, tökéletes hadirend tartásban. A' Brittus tengeri tiszt vezér szava hideg, tsendes 's elhatározott, 's az a' készség és pontosság, mellyel a' parantsolatok teljesíttetnek, valamint a' hadihajókon lévő legénység közt uralkodó bámúlásra méltó tsend is valamely tengeri ütközet alatt (mert az agyúk dörgése közt, egyebet a' vezérszónál nem hallani), méltó tsudálkozást gerjesztenek. A' tengeri kapitánynak, minden pillanatja alatt az ütközetnek, vitézül kell magát viselnie, ha külömben az egész flotta szemeláttára, betstelennek nem akar neveztetni. Ezen rendkívüli erőltetés 's áldozat megjutalmazására, a' tengeri hadi rend avatottjainak mindenikére, gondtól szabad jövődő vár. A' hajós legények Greenwichi ispotálya, mely tökéletesen hasonlít egy királyi palotához, az ott találtató sebes vagy korok miatt elerötelenedett tiszteken kívül, 5000 erötelen és segéd nélkül lévő hajós legényeknek ad ruházatot és tápláltatást. Van két oskolája 1000

gyermek számára. Ezeken kívül még 30,000 hajós legénynél több kap esztendőnként nyugpénzt e' gazdag ispotály jövedelméből. Az Uralkodás átaljában 40,000 tengeri katonáról gondoskodik békeidejében. A' brittus Nemzet közönsége a' püspöki ekklesiához tartozik, mind a' mellett Irlandiában magában 6 mill. 871,912 catholicusok laknak, 's Angliában a' Dissenterek száma (azoké t. i. kik nem a' püspöki ekklesiához tartoznak, mint például a' Lutheránusok, Catholicusok, Methodisták, Quakkerek) felette nagy. 1820-dik esztben volt Angliában 35,282 közönséges oskola, 1 mill. 571,372 tanuló mind a' két nem-ből, és 56,000 Tanító és Tanító Aszszony. A' szegény szülék gyermekeinek tanításáról gazdagon gondoskodnak itt, hol 700,000 illyes gyermekek taníttatnak ingyen. Irlandiában van öszvesen 11,823 oskola, 560,000 tanulókkal, kik között 410,000, katholikus van. A' Londoni társaság felvigyázása alatt alapított nép iskolákban 28,853 nevendékek taníttatnak ingyen. Angliában van 1.) 3 Egyetem, nevezetesen: az Oxfordi, 1700, a' Cambridgei, 1500 tanulókkal, és a' Londoni, mely 1828-k eszt. Octob. 1-sőjén nyitattott meg; ezeknek számán kívül a' két elsőbb Egyetemhez több külföldiek is tartoznak, kik akadémiái rangra jutván magokat Egyetemi tagoknak éltek idejekre beíraták, 's innen ered azon hibás előadás tsaknem minden közönséges lapokban, hogy Cambridgeban 4,866, Oxfordban 4792 tanuló találattanak, holott törvények és rendeltetések szerint 15—1700-nál többet, egyik Egyetem sem fogad 's fogadhat be. (Mindegyik tanulóknak 2250 ft. kívántatik esztendei tartására.) 2.) Tüdös oskolák, Etonban, Manchesterben és másutt. 3.) Tudományos Társaságok: *Royal Society*; *Society of Antiquaries*; *Society for the encouragement of Arts*; *Manufactures and Com-*

merce; Society of Artists; Royal Academy of Arts; Society of Engravers; Society of Paintres; Medical Society; és más 21 Társaságok, mellyek mind Londonban állanak fenn, hol van a' britt museum is, mely 1828-ban III György 50,000 darab kötetből álló könyvtárával, jóval nagyobbodott. Scotlandnak van 4 Egyeteme, nevezetesen: a' St. Andrewi, Glasgowi, Edinburgi (az utóbbik 2,300 tanulókkal), és az Aberdeeni. Irlandnak van 1 Egyeteme Dublinban. A' pallérozdást, a' közjó lelkét 's az igazság szeretetét, Angliában privat kezdések teremtik 's hozák létre; mert majd minden tudományos Egyesületek, Könyvtárak, és minden nemű tanító intézetek ezek által alapítottának. A' Britt museumot a' híres *Sloane*, az Oxfordi két könyvtárt *Bodley* és *Radcliffe* alapíták. A' világon legnagyobb fűvész - kert, nevezetesen, a' *Hammersmithi* és *Hackneyi*, *Lee*, *Kennety* és *Loddige* privat kertészeké. Majd mindegyik városnak van tudományos egyesülete. Ebből világos, hogy Egyes emberek 's tzélerányos egyesületek mily erőt fejthetnek ki, milly hihetetlennek látszó dolgokat vihetnek ki, ha azokat igaz közjó eránti indulat 's tiszta hazafiúság vezérli; Anglia lelki és tudományos nagyságát tsak nem egészen az egyesek köz jóért égő lelkének köszönheti, a' mi egy Nemzetnek, mely oly nagy lelkűen gondolkozik, nagy ditsőségére válik. Éppen ezen közjó lelke, ezen pallérozdás, ezen fennséges érzete az igazságnak és jusoknak, különösen neveltetik, tápláltatik, 's emeltetik, a' naponként - hetenként - hónaponként és fertályesztendőnként kiadattni szokott folyóirások rendkívüli száma által. Nevezetesen Londonban magában, megjelennek hetenként egyszer: 1.) 32, mellyek közzül mindegyikből 26,000 példány fogy el. 2.) 18, mellyek bizonyos napon, hetenként egyszer, kétszer, három-

szor jelennek meg. Az utóbbiak közt van a' 48 sűrű fogásokkal nyomtatott, 10 toll hosszúságú „Wochenblatt“ tizimzetű Lap, a' legnagyobb formában azok között, mellyek valaha megjelentek. Ezen 18 között többekből mintegy 30,000 példány fogy el. 3.) 8 reggeli és 7 estveli lapok, mellyek, vasárnapot kivéven, naponként kiadattnak; a' reggeli lapokból 20—24,000, az estveli lapokból 14—15,000 fogy el napjában. A' reggeli újságok közt legnevezetesebb a' „Times“ tökéletesen állandó Characterre végett, 's' igazi angol lapnak nevezhetni, mert az, a' Nemzet jeles tulajdonságával együtt, annak gyengéit 's' előítéleteit is közli. Szabadon érez, szabadon ítél, de a' mellett hajlandó, mind azzal, miből hasznot nem lát, hideg vérrel, sőt megvetéssel bánni. Tüzes védelmezője az Angol Kormány rend fő alapjainak és formájának, de egyes részeit azért szereti még is tsipkedni. Gondosan kerüli mind azt, miben az illendőség vagy jó erkölts megbotránkozhatnék, de, akár politicali akár más tekintetben, soha sem lehet oly vélekedések terjesztésére bírni, mellyek nézeteivel meg nem egyeznek. A' Times után talán a' „Morning-Herald“ a' legfüggetlenebb lap. Fenn állását köszöni különösen ama tsipős szeszének, mellyel az emberi társaság gyengéit emlegeti, 's' ezért inkább tsak mulattató. A' „Morning-Chronicle“ tudósításaiban szorgalmatos. Egyedül ez az újság az, mely a' Parlamentomi tanátskozásokat, szóról szóra, minden változtatás vagy rövidítés nélkül kiadja. Ezeken kívül vannak még néhány vasárnapi lapok; egyebbaránt 4.) az egész Nagy Britanniában, minden valamire való helyen van egy illyes lap, vagy több is; 1830-ban vólt mindössze 2,840, mellyek közül mindegyiknek, egyre másra véve, 2,000 vevője vólt. A' kíváncsiság, mellyel ezen Országban, 's' kü-

lönösen a' fő városban, minden nemű újságokat olvasnak, minden várakozást feljül halad. Londonban magában több van 300 háznál, hol az olvasásra 140 mindenféle újságokat készen találhatni. A' hirtelenség, mellyel ezen lapok híradásaikat közlik, méltó a' figyelemre. Például: jelen volt valaki késő éjtszakáig a' Parlamentom ülésében, 's a' vi'sgálás végett felvett különböző tárgyakról, vagy a' vitások folyamatjáról, akár rethorikai akár más tekintetben, magának illendő számot adni nem tud; vagy pedig áthatólag nem érheté utól a' debbatokat; vagy azok egyik vagy másik fő része kiesék emlékezetéből; illy esetben 3—4 óra lefolyta után, minden végrehajtottakat, feltalálhat nem tsak teljesen közölve, hanem illő észrevételekkel is felvilágosítva. A' sebesirók fizetése, 's a' nyomtatási költség, hetenként, mintegy 2100 ftjába kerül egy hetilap Kiadójának, mind e' mellett is az, a' Kiadónak, esztendőnként, 175,500 ft. tiszta nyereséget ad. A' Keletindiai Társaságról máskor.

II-dik. Ló-ugrás a' Schach játékban.

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| K | E | S | É | É | Ö |
| Z | D | L | T | O | L |
| L | Ü | K | E | D | N |
| I | O | M | Ú | A | K |
| L | E | I | Ö | T | D |
| H | V | R | E | R | R |

(Megfejtése következik.)

Megfejtés a' 62. számban:

Trémel Miklós.

Ah, de minden tsak mulandó,

Az idő rab lántzait

Hordja mindég a' balandó,

'S szarándokság sorsa itt.